

Kabán Annamária: Szövegek színeváltozása. Szórend és értékszerkezet. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2005. 170 lap.

Kabán Annamária jelen tanulmánykötetében tizenegy verselemzést kínál az irodalom és a nyelvészet iránt egyaránt érdeklődőknek. Részben irodalmi tanulmányainkból ismert költemények ezek. Négy Petőfi-, egy Vajda-, egy Ady-, két Dsida Jenő-alkotás, valamint Horváth Imre négysorosai. Az elemzett versek között műfordításokat is találunk: egy Verlaine- és egy Doinaş-mű magyar fordítását. A dolgozatok tudományterületileg nyelvészeti, azon belül stilisztikai jellegűek. Bennük a grammatikai elemekre figyel az elemző, miközben a szövegek szórendjét, a gondolatok aktuális tagolását szoros összhangban szemléli a versek jelentésszerkezetével. A megszokotthoz képest újnak számít ez a megközelítés, hiszen a szövegszerkezet s az alakzatok grammatikai vizsgálata verselemzésekben csak ritkán áll a középpontban. A kötet szaktudományi megalapozottságát jelzi többek között, a gondos elméleti bevezetés mellett, a tanulmányokat záró, a dolgozatokban hivatkozott, százhusz szerzőt felsorakoztató szakirodalom listája, s Kabán Annamária tizenöt saját munkájának pontos adatlása is, amelyeket a témakörből 2004-ig szakkiadványokban publikált. A kötetet a magyar nyelv szórendi kutatásainak egyik kiváló ismerője, É. Kiss Katalin lektorálta.

Mi fűzi egybe a tizenegy verselemzést, amely korokat és nemzetkultúrákat átívelve, Közép-Európa keleti szegletéből nézve, magyar szemmel látja és láttatja az esztétikai jelben rögzült világok olvasatát? A szerző pontos fogódzót ad erről az előszóban, az elméleti bevezetőben és a kutatás-módszertani összefoglalóban. Az elemzésekben a szavak, a szövegek sajátos színeváltozását követi nyomon a szórend, a mondatszerkezet, a ritmus, a hangzó vers dallammozgása, a művészi képek és alakzatok együttesében, amelyek komplex együttállása teszi lehetővé a versek eredményes vizsgálatát. Békési Imre, Gáspári László és Szathmári István koncepciójához csatlakozva, Kabán Annamária is a retorikai-stilisztikai konstrukcionális egységek grammatikai szerveződését vizsgálja különös tekintettel arra, hogy a grammatikai és szemantikai kódok mögött milyen pragmatikai funkció rejlik, s a versekben mindez hogy kerül vissza a szövegiség horizontjára. A retorikai műveletek, az adjekció, a detrakció, a transzmutáció és az immutáció alakzatai verséptő szerepük mellett azért is fontosak, mert ezek a szerzőre s műfordítások esetén a fordítóra jellemző módon gondolkozási formákat is hordoznak.

Petőfi Sándor *Szeptember végén* című versének elemzése az ellentét és a párhuzam szövegalkotó szerepét emeli ki. Egy alapvető ellentétre, az elmúlás és az el nem múltó örök hűség ellentétre épül ez a magyar klasszikus irodalmi hagyományaink részét képező alkotás. Itt jegyezzük meg

ajánlásként a kötet újabb kiadására gondolva, hogy – bár ez a költemény mindenki számára könnyen felidézhető iskolai tanulmányaiból – hasznos lett volna ezt és a többi elemzett vers teljes szövegét is elhelyezni a dolgozatok elején vagy a kötet végére illesztett mellékletben, hogy a szerkezeti és szórendi elemek teljes szövegkörnyezetükben, összhatásukban is előttünk álljanak. Dolgozatában meggyőzően mutatja be a szerző, hogy az ismétlődő s a verssorok élére állított határozók az aktuális tagolás szerint kiemelt pozícióban a gondolati ellentétek grammatikai kódolásának nyomatékos szövegszervező elemei.

Petőfi egy másik közismert verse, az *Egy gondolat bánt engemet...* az ellentét és a fokozás szövegépítő funkciója miatt keltette fel a szerző érdeklődését. A fájó gondolatként felmerülő lassú halál és az erő felmutatása, a harc közben bekövetkezni vágyott hirtelen halál ellentéte ez. Az ellentétet fokozás és párhuzam is erősíti. A költemény a személyes fájdalom látomásaitól romantikus képekben jut el a mindent és mindenkit magába ölelő személytelenségig. Az ellentétek makro- és mikroszintű szövegvizsgálatának keretében a szerző a sajátos gondolati elrendezéseket és formai megoldásokat tekinti át a vers ritmikai felépítésének, melódiájának, a mondatok hangsúlyviszonyainak, a funkcionális mondatperspektívának és a logikai szerkezetnek az összefüggérendszerében.

További két Petőfi-vers, az *Arany Jánoshoz* és a terjedelmében rövidebb lélegzetű elemzéssel taglalt *Nem süllyed az emberiség...* jó alkalmat ad arra, hogy a versszak és mondattagolás kapcsolatába, valamint a szöveg nyelvtani, logikai és hangzásszerkezetének összefüggéseibe Kabán Annamária elemzésein keresztül bepillantást nyerjünk. Az első vers alaphangját a költőtárs felfedezése fölötti öröm, lelkesedés adja. Ez a versszöveg sajátos tagolásában, az erős intonációt vonzó, fókuszos mondatokban fejeződik ki. Kevés benne a racionális, alany/állítmány tagolású szerkezet. A hangsúlyos részek az ütemek végére kerülnek. A kiváló költőtárs kiváltotta öröm ellenpontozása lehet a következő vers, a *Nem süllyed az emberiség...*, minthogy benne a földön eluralkodott gonoszság, hitványosság miatti fájdalom és düh nyer vallomásos költői formát. Az elemzés arra keresi a választ, hogy a vers nyelvi szerkesztettsége, arányai, logikai tagolása, verstani, akusztikai sajátosságai hogyan irányítják a befogadás folyamatát.

A tanulmánykötet további dolgozatai Vajda János *Húsz év múlva*, Ady Endre *Sóhajtság a hajnalban* című versét, Horváth Imre négy sorosait s Dsida Jenő két költeményét, a *Nagycsütörtök* és az *Arany és kék szavakkal* címűt elemzik az előzőekhez hasonló módon, szinte mikroszkóp alá véve az alakzatok és mondatszerkezetek funkcionális változásait a gondolati-szemantikai szöveg szint tükröztetése érdekében. Különösen érdekes a *Nagycsütörtök* című vers, amelynek két változatát mutatja be Kabán Annamária. Dsida Jenő ebben a krisztusi szenvedéstörténetet villantja fel evangéliumi részletek alapján. Az elemzés arra mutat rá, hogy a szövegvariánsok közül a második főváltozat hogyan valósítja meg a vers belső metamorfózisát. A szórend, az aktuális tagolás mindvégig a szavak sajátos, bibliai tartalmú színeváltozását emeli ki.

A tanulmánykötetet két fordításelemzés zárja. Paul Verlaine *Az én meghitt álmom* című versét franciából ketten is átültették magyarra. Ady Endre saját költői arculatát vitte a szövegbe, címét is megváltoztatta, *Alomra*, majd az *Új versek* kötetben, 1906-ban, *Paul Verlaine álma* címmel saját versként tüntette fel. Tóth Árpád 1917-es fordítása jobban megőrzi a szöveghűséget, mint Ady, bár szókincsébe, mondattagolásába ő is saját költői megoldásait viszi.

A kötetzáró tanulmány a 20. század második felének kimagasló román költőgyénisége, Ștefan Augustin Doinaș 1945-ben írt balladai erejű költeményét, *Az ezüst agyarú vadkant* és magyar fordításait veti egybe. A ballada egy levantei herceg vadászatról szól, amelyben a vadkanra vadászó herceg végül az állat áldozatává válik. Az egyik magyar fordítás Veress Zoltán munkája (1972), a másik Markó Béla nevéhez fűződik (1991). Az élet értelmének keresését szimbolikus képekben megéneklő drámai költemény eredeti szövegének és két magyar változatának összevető elemzése rámutat a feszítés és oldás verbális stratégiájának szövegszervező érvényesülésére.

Kabán Annamária tanulmánykötetének valamennyi elemzése az alapos mikroszöveg-kutatás pontosságával jellemezhető. Feltétlen érdeme a versek szemantikai jelentésrétegeinek új megköze-

lítése, amelyben a retorikai, stilisztikai feltárás, a grammatikai összetevők, a szórend és az aktuális tagolás, a szintaktikai alakzatok funkcionális bemutatása valósul meg. Értékes munka abból a szempontból is, hogy kutatás-módszertani mintát ad, hogyan lehet a nyelvi elemzést a versértelmezés szolgálatába állítani.

Cs. Jónás Erzsébet